

Umumi Maden Durumu

Madenciliğimizin 18 Yıllık Bilançosu

Genç ve dinç Türk Cumhuriyeti bugün 19 yaşına bastı. Arkamızda bıraktığımız 18 yılın her senesi bir imâr, kalkınma, yenileşme ve kurma senesi oldu. *Millî Şefimi-*zin çelik iradesinde, Türk azmi, dünya iktisadının girdiği bu buhranlı zamanda, çizilmiş programı, sarsılmaz enerjisi ve hükümetimizin uzgören rehberliğine dayanarak ilerliyor, ilerliyecektir.

Ekonomimizin temelini teşkil eden Türk madenciliği de, memleketin diğer iktisadî ve sinai sahaları gibi, durmadan tekâmül ve inkişâf etmektedir.

Madenciliğimizin 18 yıllık bilançosunu sayın okurlarımıza aşağıda sunuyoruz:

TAŞKÖMÜR:

Memleketin başlıca enerji ve mahrukat kaynağı olan Ereğli -Zonguldak taşkömür havzası 112 sene evvel keşfolunmuş ise de senelerce âtıl bir vaziyette kalmıştır; Saha 1848 senesinde Sultan Birinci Mecidin «emlâki şahanesi» meyanına ithal edilmiştir. Aynı zamanda havzanın işletme menafî yıllık 300 altın bir vergi mukabili Galatalı bir sarraf grupuna ihale olunmuştur. Bu senelerde yıllık istihsalâtı 50.000 tonu aşmayan kömür havzası, memleketin mahrukat ihtiyacının ancak cüz'î bir miktarını temin edebilmiş ve mühim miktarda taşkömür ithalâtı mecburiyeti hissedilir bir tahavvül göstermemiştir. Bundan dolayı 1865 senesinde kömür havzası Bahriye-ye devredilerek 8. 4. 1867 tarihinde 100 maddelik bir nizamname tanzimi ile taşkömür istihsalâtı da ilk defa zapt ve rapta alınmıştır. Bahriye idaresinde havzanın senevi taşkömür istihsalâtı yeni bir inkişaf devresine girerek, ilk senelerinde takriben 60.000 tondan 1905 senesinde 622.165 tona kadar çıkmıştır. Meşrutiyetin ilânım müteakip kömür istihsal ve ihracat işlerinin tanzimi, mütehasıs bir daire olmak üzere Ticaret ve Ziraat Nezaretine devredilmiştir. Maamafih kömür havzasının 1915-1922 senelerindeki senelik vasatı istihsalâtı 334.510 tonu aşmamıştır. Mezkûr 8 sene zarfındaki istihsal, yekûnu 2.696.397 tonu bulan 1939 senesinin istihsal seviyesine bile çıkamamıştır.

Cumhuriyetin ilânı tarihi yani 1923 yılından itibaren havzanın istihsali sistematik bir şekilde artarak son 18 sene zarfında, beş misli bir tezayütle 597,499 tondan 3.019.458 tona çıkmıştır. Dahilî imrarattaki tezayüt 3,55 mislini bulmuştur. Saltanat devrinde taşkömür alıcısı olan Türkiye, son 18 sene içinde ecnebi gemilere 5.118.510

ton ihrakiye satmış veya ihraç etmiştir. Umumî imrarattaki ihracat hissesi son ön sekiz sene için vasatı %23,1 i bulmuştur. Ereğli -Zonguldak havzasının 1923-1940 senelerinde tüvenan kömür istihsalatı ile ayıklanmış ve yıkanmış kömür imraratının memleket dahiline ve ihracata düşen miktarlarını aşağıya yazıyoruz (ton hesabı):

Yıllar	İstihsalât	J M R A R A T		Y e k û n
		Türkiye	Ecnebi	
1923	597.499	518.880	85.540	604.420
1924	994.020	582.654	118.865	701.519
1925	957.625	648.711	120.975	769.686
1926	1.216.008	761.783	148.593	910.376
1927	1.323.833	832.830	65.023	897.853
1928	1.250.639	816.757	101.261	918.018
1929	1.421.008	827.086	157.979	985.065
1930	1.595.359	862.492	275.360	1.137.852
1931	1.574.091	816.618	299.259	1.115.877
1932	1.593.579	842.702	335.553	1.178.255
1933	1.852.107	843.862	479.360	1.323.222
1934	2.288.269	960.162	697.266	1.652.428
1935	2.340.491	963.159	749.960	1.713.119
1936	2.298.649	967.781	570.868	1.538.649
1937	2.306.869	1.177.868	327.123	1.504.991
1938	2.588.957	1.249.246	355.749	1.605.095
1939	2.696.397	1.521.413	202.115	1.723.528
1940	3.019.458	1.842.950	32.561	1.875.511
Yekûn	31.914.858	17.036.954	5.118.510	22.155.464

Maden Kömür İşleri T. A. Ş. ti tarafından kurulan ve ilkteşrin 1935 içinde tamamlanarak faaliyete geçmiş bulunan Türk antrasit (Sömikok) fabrikası son 6 sene zarfındaki istihsalâtını 10.535 tondan 1940 senesinde 59.964 tona çıkarmağa muvafak olmuştur. Töz kömürden imal olunan briket miktarı da 1940 senesinde 47.497 tona balığ olmuştur. Fennî incelemeler neticesinde, *Türk antrasitinin kuvvei haruriyesinin Alman kokuna nazaran %20 nisbetinde yüksek olduğu* resmî tahlillerle teyit olunmuştur.

Cumhuriyet idaresi altında memleket endüstrisinin inkişafı, demiryol ağlarının sıklaşması, odun ve tezek yerine maden kömürünün teshin için kullanılmasındaki tezayüt, memleketin taşkömür ve lignit sarfiyatını her sene biraz daha çoğaltmıştır [*]. Devlet Demiryolları ile sonradan devletleştirilen demiryolları da 1933 senesinde ceman 178.960 ton taşkömür yakılmışken 1940 senesinde bu miktar 21/2 misli artarak 459.196 tona balığ olmuştur. Mevzubahs sekiz yıl zarfında Denizyollarının taşkömür

*) Vatandaş başına isbat edea isthlâk miktarlara tezayüdü kg. hesabı ile "istatistik" kısmında mündericidir.

sarfıyatı 106.770 tondan 176.937 tona çıkarak %65,72 nisbetinde bir tezayüt kaydetmiştir. 1933 senesinde 36.113 ton taşkömür yakan şeker fabrikaları, 1940 yılında 54.554 ton taşkömür sarfetmişlerdir. Çimento fabrikaları sayısının ve istihsal miktarlarının mütemadiyen yükselmesi karşısında, son sekiz sene zarfında bu fabrikaların taşkömür istihlâki 18.581 tondan 61.506 tona balığ olmuş, yani %231 nisbetinde çoğalmıştır. İktisadî hayatımızın diğer sahalarındaki mahrukat sarfiyatında da sistematik bir tezayüt calibi dikkattir. 1939 senesinde faaliyete geçen Karabük Demir ve Çelik fabrikaları 1940 senesinde 267.808 ton taşkömür sarfetmiştir ki, bu da memleket taşkömür sarfiyatının %15 ini tutmuştur.

1923-1940 SENELERİNDE T. C. TAŞKÖMÜR TUVENAN İSTİHSALATI

Aynı zamanda Türkiye'nin müsait coğrafi vaziyeti ve Akdeniz memleketleri arasında zengin maden kömürü yataklarına malik olması, Türk kömürüne olan talepleri çoğaltarak, ihracatın yükselmesine imkân vermektedir. Bundan dolayı Cumhuriyet Hükümeti kömür endüstrisinde isabetli tedbirler almak mecburiyetini hissetmiştir. Bu arada maden kömürü ve kok piyasasında spekülasyona mâni olmak, bir elden makul fiyatlı satışları temin etmek maksadile «Türkiye kömürleri satış ve tevzi müessesesi» adı ile yeni bir teşekkül vücade getirilmiştir. Havzanın eski büyük derdi (amele buhranı) nın önüne geçilmesi için «iş mükellefiyeti» tatbik olunmağa başlamıştır. İcra

Vekilleri Heyetinin 3.5.1940 tarihli ve 3867 sayılı kararı ile havzadaki madenlerin Devlete intikal şekli tesbit olunmuştur. Nihayet Vekiller Heyetinin 2-1289 sayılı kararname ile 3851 No. lu kanunun verdiği salâhiyet üzerine Ereğli - Zonguldak kömür havzasındaki bütün ocaklar Ereğli Kömürleri İşletmesine devredilmiş ve 6.12.1940 tarihinden itibaren bir elden sevk ve idare edilmeğe başlamıştır.

Binaenaleyh Ereğli -Zonguldak kömür havzası 1941 bidayetinden itibaren yeni

bir tetkik ve teşkilâtlandırma devresi geçirmektedir. Elde mevcut vasıtaların tesbiti, malzeme ve makinelerin envanteri, istihsalâtın genişletilmesi etrafındaki mülâhaza ve plânlar ile yeni idarî organizasyona müteveccih tedbirlerin alındığı bir sıradayız. Herkesçe malûm olduğu veçhile, böyle bir intikal veya hazırlık devresinde fazla istihsal beklenilmemelidir. Buna rağmen havzânın 1941 yılının ilk yarısındaki taşkömür istihsalâtı, kendi tarihinde kaydedilmeyen bir inkişaf göstermiştir. İktisat Vekâleti işletmeler Servisi Müdürlüğünün resmî malûmatına göre, 1941 yılının ilk 6 ayında 1.627.381 ton taşkömür istihsal olunmuştur. Bu miktar 1932 senesinin 12 aylık istihsalâtının fevkindedir ve 1940 senesinin aynı aylarına isabet eden istihsal miktarı olan 1.467.690 tona nazaran 159.691 ton yani % 10,88 nisbetinde fazladır. Aynı aylar zarfında dahilî piyasaya 1.028.431 ton ayıklanmış ve yikanmış taşkömür imrar olunmuştur. Havzanın 6 aylık imraratı 1940 senesinin ilk yarısı ile mukayese edilirse, burada da 68.293 ton yani %7,11 nisbetinde bir artış dikkate çarpar. Aynı zamanda taşkömür ocaklarındaki tesisatın genişletilmesinden dolayı havza dahilindeki taşkömür sarfiyatı da arttığı gibi, sömükok ve briket imaline sarf olunan kömür miktarı da, her sene evvelki seneye nazaran bir artış kaydetmektedir. 1941 senesinin ilk 6 ayında havzanın taşkömür sarfiyatı tahminen 65.000 tona baliğ olmuştur. Sömükok ye briket imalinde kullanılan taşkömür miktarı 1940 senesinde 98.275 tonu bulmuş olup, 1941 yılında takriben %50 nisbetinde artacağı beklenilmektedir.

Ereğli -Zonguldak havzasının 1941 senesi yarısında münferit aylara düşen istihsal ve imrarat miktarları berveçhi âtidir (ton hesabı):

A y l a r	Tüvenan istihsalât	İ M R A R A T		
		iç pazarlara	Dış pazarlara	Ye k ü n
İkinci Kânun	198.827	147.029	4.732	151.761
Şubat	269.312	161.827	1.652	163.479
Mart	283.080	187.001	5.366	192.367
Nisan	292.668	183.856	298	184.154
Mayıs	300.156	175.181		175.181
Haziran	288.338	173.537		173.537
Yekûn	1.627.381	1.028.431	12.048	1.040.479

1940 ile 1941 senesinin münferit aylarındaki istihsal miktarlarını karşılaştırsak, ücretli iş mükelleflerinin, istihsal artışında büyük ehemmiyeti olduğu açıkça görünür. 1940 senesinin ikincikânun ayında 171.624 tonu bulan havza istihsalâtı 1941 in aynı müddetinde 22.203 ton yani takriben %13 nisbetinde artarak 193.827 tonu bulmuştur. Son iki senenin nisan aylarındaki istihsal farkı daha mühimdir ve %22,5 nisbetinde bir tezayüt kaydederek 238.804 tona mukabil 1941 in nisanında 292.668 tona baliğ olmuştur. Havzanın mayıs 1941 istihsalâtı ise bir rekor seviyesine çıkarak 300.000 tonu aşmıştır.

1.627.381 tonu bulan 6 aylık istihsalâtın Havza mevkilerine göre tevezzüü aşağıdaki şekildedir(ton hesabı):

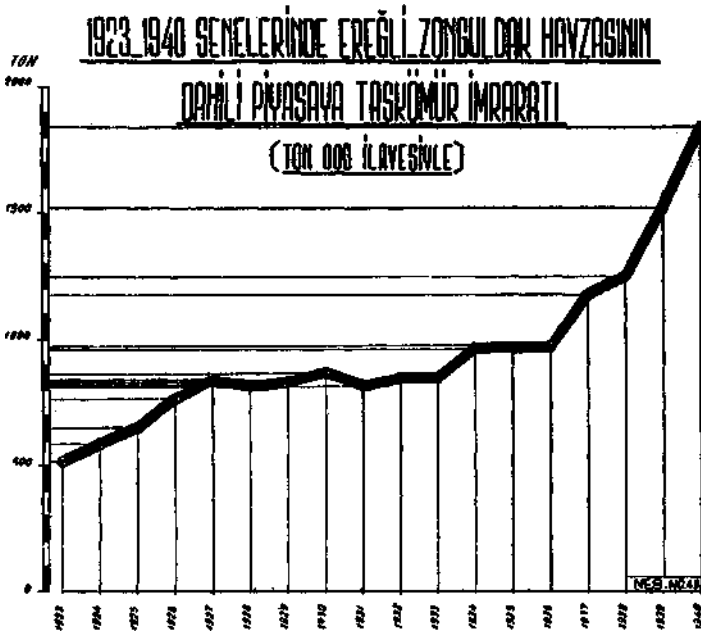
A y l a r	Zonguldak	Kozlu	Ereğli	Kilimli
tkinci Kânun	57.849	55.320	16.132	64.526
Şubat	77.689	72.402	30.240	88.981
Mart	82.533	76.523	33.591	90.433
Nisan	83.137	81.656	36.199	91.676
Mayıs	86.563	85.977	32.944	94.672
Haziran	86.281	86.000	33.498	82.559
Yekûn	474.052	457.878	182.604	512.847

Bu cetveli tetkik ederken görürüz ki, Kilimli madenleri umum istihsalâtın %31,5 ini yani aşağı yukarı üçte birini temin etmiştir. Zonguldak civarındaki madenlere istihsal yekûnununun %23 ü isabet etmiştir, Kozlu madenleri aylık istihsalâtını sistematik bir şekilde arttırarak senenin ikincikânun ayında 55.320 tonu bulan yekûnunu haziranda 86.000 tona çıkarmağa muvaffak olmuştur.

Yukarıda isimleri gecen mevkilerde mevcut taşkômür stoku 30. 6. 41 tarihinde 40.467 tonu tutmuştur. Bu miktardan 20.890 tonu Kozlu mevkiine isabet etmektedir. 31. 12. 1940 tarihindeki stok durumununun 122.733 tonu bulmasına göre, senenin ilk 6 ayında taşkômür stoku üç misli tenakus kaydetmiştir.

Taşkômür sarfiyatımızın daha hızlı artması ve Avrupadan kok ithalâtının harp yüzünden sekteye uğraması karşısında 1939 nihayetine doğru hükümetçe ittihaz olunan bir karar mucibince,

ecnebi gemilere verilen ihrakiye hariç olmak üzere, maden mahrukâtı ihracatı yasak edilmiştir. Bundan dolayı ve Adalardenizi ile Akdenizin harp mntakasına ithali yüzünden taşkômür ihracatımız asgarî haddine inmiştir. 1941 senesinin ilk 6 ayında ecnebi gemilere havzadan cem'an 12.048 ton kômür satılmıştır. Maamafih İstatistik Umum Müdürlüğünün resmî malûmatına göre, bu senenin ilk 6 ayında, İstanbul ve İzmir li-

manian dahil olmak üzere, ecnebi vapurlara cem'an 475.000 lira kıymetinde 21.857 ton taşkömür verilmiştir.

Havzanın sömükok ve briket istihsalâtındaki artış nisbeti 1940 senesine nazaran daha mühimdir. 1940. yılının ilk yansında 16.861 tonu bulan sömükok istihsalâtı, 9.284 ton yani %46,56 nisbetinde bir tezayütle 29.109 tona balığ olmuşken, briket imali aynı devre zarfında 6.869 tondan 17.435 tona çıkmış ve bir buçuk misli çoğalmıştır.

1941 yılının ilk yarısında münferit aylara isabet eden sömükok ile briket istihsal ye imraratını aşağıya dercediyoruz (ton hesabı):

Aylar	S O M İ K O K		B R İ K E T	
	istihsalât	imrarat	istihsalât	İmrat
İkinci Kânun	4.832	2.905	2.091	2.207
Şubat	4.593	5.979	1.826	1.599
Mart	4.990	4.255	4.318	4.285
Nisan	4.595	4.595	4.714	4.714
Mayıs	5.391	3.062	1.290	1.798
Haziran	4.708	5.294	3.196	2.704
Yekûn	29.109	26.090	17.435	17.308

İstihsalâtın artması ile muvazi briket imraratı da, ilk 6 ay zarfında 16.196 tondan 17.308 tona çıkmış ve geçen senenin aynı aylarına nazaran 1,112 ton yani %6,87 nisbetinde yeni bir tezayüt kaydetmiştir. Yaz mevsiminden dolayı 31.12. 40 tarihinde 6.623 tonu bulan sömükok stoku 30. 6. 41 günü 9.642 tona ve briket stoku ise aynı tarihlerde 735 tondan 862 tona yükselmiştir.

Cumhuriyet hükümeti tarafından alınan mühim tedbirler sayesinde, memleket kok ihtiyacı ithalâtтан kurtulmaktadır. Hali hazırda Karabük'teki kok baterileri ile Zonguldak sömükok fabrikası her sene ehemmiyetli miktarda kok imrar etmektedirler.

31. 5. 1940 tarih ve 3867 sayılı kanunun meriyet mevkiine konulması ile, taşkömür havzası, tarihinde yeni bir inkişaf devrine girmiş bulunuyor, istihsal artmasında başlıca unsuru teşkil eden amele meselesinin ıslahı, direk, dinamit ve diğer malzeme ihtiyacının temini işi plânlı ve uzgören bir programa tâbi tutulmağa başlıyor. Usta, çavuş ve meslek sahibi bir amele kadrosunu vücude getirmek maksadile Enstitümüz tarafından havzada madenci kursları ve ayrıca dört sene tahsilli bir maden mektebi tesis olunuyor. Gerek işletme usullerinin ıslahı, gerekse işçi meselesinin modern esaslara göre halli için, azamî gayret sarfediliyor. Eskiden Romanyadan ithal olunan maden direklerinin memleket içinde tedariki meselesi ele alınıyor ve Orman Umum Müdürlüğü ile bu meselede tam bir işbirliği temin ediliyor.

İcra Vekilleri Heyetince 14. 5. 1941 tarihinde ittihaz olunan bir karara göre hav-

zanın maden ocaklarında çalışan işçilerin sıhhi ihtiyaçlarını temin maksadile, Başmühendisin reisliği altında bir Sağlık Komisyonu kuruluyor. Bu komisyona işletme idaresi ile işçilerden intihap olunan ikişer aza ve mahallî Sıhhat ve içtimaî Muavenet Müdürü dahildir. Komisyon havza dahilinde umumî hıfzıssıhha ve iş kanunları ile işçilerin sağlığını korumak, iş emniyetine nezaret etmek, lüzumunda hastahaneler, dispanserler, prevantoryum ve eczahaneler açmak salâhiyetini haizdir.

Hali hazırda taşkömür havzasında 150 yataklı modern bir hastahane vücade getirilmiştir. Hastalık ve ihtiyarlukta işçiye yardım maksadile Amele Birliği nezdinde bir yardım sandığı tesis olunmuştur. Birliğin bugün 740.000 lira parası vardır. Zonguldakta çalışan 21.361 işçinin 14.250 si bugün yeni pavyonlarda ikamet etmektedir. Amele evlerinin inşası ve işçilerin yaşama tarzlarının ıslahı için tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler neticesinde son zamanlarda beher vardiyeye isabet eden iş randımanı 50 kg. nisbetinde yükselmiştir. Kömür işletme sahasının şarka doğru genişletilmesi için son seneler zarfında Kastamonu vilâyetinin garp kısmındaki arazide yapılan jeolojik araştırma ve etüdler müsbetneticeler vermiştir. Kömür havzamızda enerji ihtiyacını temin edecek olan 60.000 kilovatlık büyük Çatalağzı santralının inşaatına devam edilmektedir. Aynı zamanda demiryol hattının havzaya daha fazla nüfuzunu temin için birkaç yeni hat inşa olunmaktadır.

Sağlam esaslara dayanan bütün bu tedbirler neticesi, taşkömür istihsalâtımızın birkaç sene sonra mühim inkişafı kaydedeceğini ümit edebiliriz.

Havzadaki taşkömür ve briket fiyatların gelince, icra Vekilleri Heyetinin 20. 3. 1941 gün ve 2/15451 sayılı kararına müsteniden 28. 3. 1941 tarihinden itibaren yeni fiyatlar meriyete geçmiştir. Bunlar, ayıklanmış ve yıkanmış kömürün ton basma kuruş hesabına fob kömür havzasında teslim aşağıdaki şekli almıştır.

Kömür cinsi	Kandilli	Çamlı, Kozlu Gelik ve Acılık
Lave krible	1060	1100
» 18/50 mm.	960	1040
» 10/18 »	900	990
» 0/10 »	820	870

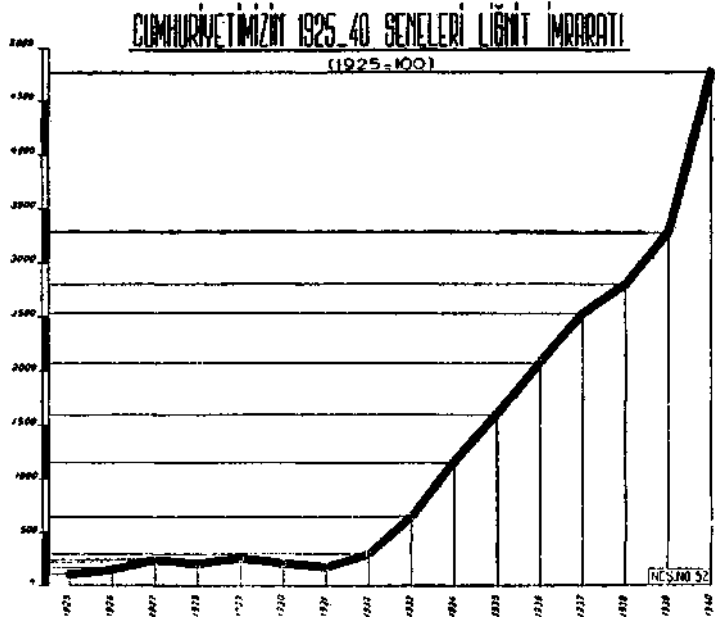
Ayıklanmamış ham kömür fiyatı Çamlı, Kandilli, Kozlu, Gelik ve Acılık neveleri ton başına 810 kuruş, diğer tuvönanlar 600 kuruştan satılacaktır. Briket kömürü fiyatı ise, ton başına 1.150 kuruş olarak tesbit edilmiştir.

LİGNİT:

Memleketin yakacak ihtiyacını madeni mahrukata temin meselesinde Cumhuriyet eseri olan lignit sanayiimiz, son zamanlarda büyük bir terakki kaydetmiştir. 1925 senesinde işletilmesine başlanan bu yeraltı servetimizin istihsalâtı son 16 sene zarfında 47,63 mislini bulmuştur. Aynı senelerin imrarat miktarı 4.610 tondan 219.575 tona yükselmiştir. Türk lignitinin harurî kuvveti italyan veya Yunan lignitlerine nazaran daha yüksek olması ve memleketin merkezî kısımlarında bile lignit zuhuratına tesadüf edilmesi, bu maden mahrukatından istifade imkânlarını çoğaltmaktadır. Lignit son zamanlarda köylü evlerinden fabrika ve demiryollarımıza kadar nüfuz etmeğe başlamıştır. Nisbeten ucuz olan bu enerji kaynağı ve teshin vasıtasına olan

memleket talebi, isabetli propaganda ve tenvir faaliyeti neticesinde gittikçe kuvvet bulmaktadır. Ormanlarımızı koruma ve şimdiye kadar köylerde teshin vasıtası olarak kullanılan tezeğin tarlalara bırakılması sayesinde, mahsulün tezayüdünde lignitin mühim bir rol oynayacağı aşikârdır. Bundan dolayıdır ki memleketin her bucağında mevcut lignit yataklarının jeolojik ve ekonomik bakımdan tetkikine büyük ehemmiyet atfedilmektedir.

Lignit istihsalâtımızın son senelerdeki tezayüdünde Etibânkın rolü dikkate şayandır. Etibank - Garp Liğnitleri işletmesi senevi lignit imraratının yarısından fazlasını temin etmektedir. 1939 senesi imraratı olan 151.267 tondan 97.365 tonu yani %64,37 si Garp Liğnitleri işletmesi hissesine düşmüştür. 1940 yılında bu işletme imraratını 1939 senesine nazaran %54,56 nisbetinde artırarak 149.256 tona çıkarmağa muvaffak olmuştur. Demek ki Garp Liğnitleri işletmesi 1940 senesinin umum imrarat yekûnuna takriben %68 nisbetinde iştirak etmiştir.

Diğer madenlerden Devlet Demiryollarına ait ve Amasya -Merzifon mıntakasında bulunan Çeltik lignit madenlerinin istihsalât ve imrarattaki hissesi dikkate şayandır. 1939 senesinde 33.579 ton lignit imrar eden Çeltik madenleri, umum yekûna %22,20 nisbetinde iştirak etmişken 1940 yılında imraratını bir sene evveline nazaran %62,54 nisbetinde çoğaltarak 54.599 tona çıkarmıştır. Buna karşı 1940 umum lignit imraratına %24,91 nisbetinde hissedar olmuştur. Binaenaleyh son seneler zarfında Garp Liğnitleri işletmesine mensup Soma, Değirmisaz ve Tavşanlı madenleri ile D. D. Y. Çeltik lignit ocağı memleket sarfiyatının takriben %90 mı temin etmiş bulunmaktadır. Demek ki, Devlet teşebbüsü ve sermayesi memleketin lignit endüstrisinde de mühim bir rol oynamaktadır.

Lignit madenlerinin 1925 -1940 senelerinde memleket dahiline imrar ettikleri miktar ile imraratın birinci işletme senesine nisbetle artış derecelerini aşağıya dercediyoruz:

Seneler	Ton	1925=1	Seneler	Ton	1925=1
1925	4.610	1	1933	29.561	6,41
1926	6.812	1,48	1934	52.777	11,45
1927	10.555	2,29	1935	73.355	15,91
1928	9.251	2,01	1936	95.234	20,66
1929	11.558	2,51	1937	116.397	25,25
1930	9.389	2,04	1938	129.300	28,05
1931	7.775	1,69	1939	151.257	32,81
1932	13.560	2,94	1940	219.575	47,63

Demek ki, 1934 senesine kadar bir hazırlık ve başlangıç devri geçirmiş bulunan lignit endüstrisi, bu seneden itibaren yeni bir kalkınma safhasına girmiş ve son yedi sene zarfında senevi imraratı 52.777 tondan 219.575 tona çıkarmağa muvaffak olmuş, neticede 16 sene zarfında 1.079.203 ton lignit imrar olunmuştur.

Bu inkişaf seyri 1941 yılının ilk yarısında da muhafaza edilmiş ve 1940 senesinin ilk 6 ayında 108.243 tonu bulan lignit istihsalâtımız, bu senenin ilk yarısında 29.716 ton, yani %27,45 nisbetinde artarak 137,959 tona çıkmıştır. Bu miktardan 131.490 tonu memleket dahiline imrar olunmuştur. Geçen senenin ilk yarısına nazaran imrarat tezayüdü takriben %20 nisbetini bulmuştur.

1941 senesinin ilk yarısında münferit madenlere isabet eden istihsal ve imrarat miktarları (ton hesabı ile) berveçhi âtidir:

Vilâyet	Mevki veya işletme	İstihsal	İmrarat
Kütahya	Değirmisaz	29.823	25.361
»	Tavşanlı	17.509	15.986
Manisa	Soma (İdilköy)	42.561	43.332
Amasya	Merzifon Çeltek	34.918	34.455
Kütahya	Emet Kızılbük	2.106	1.689
Erzurum	Ağzıaçık	1.394	1.394
Sivas	Şarkışla Gemerek	1.750	1.737
Aydın	Nazilli Gerenez	2.833	3.545
İzmir	Cumaovası Yeniköy (2)	1.651	1.003
	Diğer 9 işletme	3.414	2.988
	Yekûn	137.959	131.490

Bu cetveldeki rakamları 1940 senesinin ilk yarısında münferit madenler hissesine düşen istihsal miktarları ile mukayese edersek, (M. T. A No. 4/21 e bakınız) elde edilen neticeleri şöyle hulâsa edebiliriz: Soma (İdilköy) lignit işletmelerinin 1940 senesinin ilk 6 aylık istihsalâtı 38.044 tonu tutmuş, cari senenin aynı devresi

zarfında 42.561 tona çıkmış ve 4.517 ton, yani %11,87 nisbetinde yeni bir tezeyüt kaydetmiştir. Değirmisaz lignit madenlerinin ilk 6 aylık istihsalâtı 12.019 ton, yani %67,5 nisbetinde artarak 17.804 tondan 29.823 tona yükselmiştir. Buna mukabil Tavşanlı lignit madenlerinde 1941 bideyetinde başarılan ihzari işler ve bazı organizasyon meselelerinin halli dolayısıyla cüz'î bir azalış mevcut ise de, bu üç madeni birleştiren Garp Lignitleri işletmesinin 1941 senesi ilk 6 aylık istihsalâtında 1940 yılının aynı devresine nazaran 14.810 ton, yani % 19,72 nisbetinde bir tezeyüt dikkate şayandır. Demek ki, Garp Lignitlerinin ilk 6 aylık istihsalâtı 75.083 tondan 89.893 tona yükselmiştir.

Devlet Demiryolları tarafından işletilen Amasya vilâyetindeki Çeltik madenleri, 1940 yılının ilk yarısında 28.268 tona mukabil bu yılın aynı aylarındaki istihsalâtını 34.918 tona çıkarmağa, binaenaleyh 6.650 ton, yâni % 23,52 nisbetinde arttırmağa muvaffak olmuştur.

Sümerbanka ait bulunan Aydın vilâyeti Nazilli - Gerenez lignit istihsalâtında da calibi dikkat bir tezeyüt mevcuttur. Bu müessese 1941 yılının ilk yarısında istihsalini bir buçuk misli arttırarak 2.833 tona çıkarmıştır. Diyebiliriz ki, devlet sermayesi ile plânlı çalışan lignit madenlerimiz, hususî teşebbüs elinde bulunanlara nazaran sistematik bir şekilde genişlemekte ve istihsal miktarlarını muntazaman çoğaltmaktadır. Devlet müesseseleri elinde bulunan beş işletme, 1941 senesi ilk 6 aylık umum istihsalâtının %92,52 sini temin etmişler; halbuki diğer 15 işletmenin istihsaldeki hissesi ancak %7,47 dir.

Aynı zamanda, taşkömür madenlerimizde olduğu gibi devlet işletmelerinde işçinin sıhhi ve içtimâî kalkınmasına büyük bir önem verilmektedir. İşçilerin yorucu mesai zamanları haricindeki hayat şartlarının meslekî seviyeleriyle uygun bir tarzda kalkınmalarına hasretmek için temizlik yerleri, çamaşırhaneler, banyolar, kahvehaneler, muntazam yatakhaneler ve berber salonları tesis edilerek istirahatlerinin teminine itina gösterilmekte ve işçiye ayrıca elbise verilmektedir. Bu gibi sosyal tedbirler neticesinde vardiya basına isabet eden beher işçinin randımanı son seneler zarfında oldukça yükselmiştir. Garp Lignitleri İşletmelerinde maden dışında ve içinde çalışan amelenin vasati randımanı 720 kilograma çıkmıştır. Garp lignitlerine ait üç madende hali hazırda takriben 950 işçi ailesiyle yaşelerini temin etmektedir.

Garp lignitlerine dahil üç işletmenin 1941 senesi ikincikânun ilâ temmuz aylarındaki istihsal ve imrarat yekûnunun aylara göre tevezzüü (ton hesabı) berveçhi âtidir:

	S O M A		T A V Ş A N L I		D E Ğ İ R M İ S A Z	
	istihsal	imar	İstihsal	imrarat	istihsal	imrarat
İkinci Kânun	6.762	6.495	2.732	3.229	3.899	4.292
Şubat	8.303	7.150	3.680	3.450	5.473	5.381
Mart	8.628	10.040	4.271	3.861	7.017	7.055
Nisan	8.291	8.906	4.647	3.649	6.251	4.786
May»	6.409	4.455	2.164	1.701	4.981	2.461
Haziran	4.168	6.286	15	96	2.202	1.386
Temmuz	7.266	7.122	172	703	1.867	3.055
Yekûn	49.827	50.454	17.681	16.689	31.690	28.416

Yukarıdaki cetvelden de görüleceği veçhile, garp lignitlerine ait üç işletme 1941 senesinin ilk 7 ayı zarfında cem'an 99.198 ton lignit istihsal ederek, 95.559 tonunu muhtelif müşterilere imrar etmiştir.

Türkiye lignitleri, ticarî bakımdan dört cinse ayrılmaktadır. Birinci nevi parça lignit son zamanlarda ton başına 7 lira 25 kuruştan satılırken, ceviz nev'inin tonu 6 lira 25, rekompote nev'i 6 lira 85 ve tozlu fındık ton başına 3 liradan muamele görmektedir.

METALLER: DEMİR:

Memleketimizin medenî ve teknik seviyesinin kalkınmasında mühim bir rol oynamakta bulunan demir ve çelik ihtiyaçlarımızın dahilden teminine müteveccih tedbirler şayanı memnuniyet bir inkişaf kaydetmektedir. Karabük demir ve çelik fabrikalarının faaliyetinin hali hazır dünya vaziyetine göre teşkilâtlandırılması meselesi ile İktisat Vekilimiz bizzat alâkadar olmaktadır. Eylül ayında iki yaşını dolduran Karabük demir ve çelik fabrikalarının tevsi ve tekemmülü berdevamdır. İktisat Vekilimiz sayın Sırrı Day, bu terakkiler hakkında son tetkik seyahatinden sonra intibahını şu cümlelerle ifade buyurmuşlardır: «İdare ve teknik elemanlardan işçilere kadar bütün teşkilâtın yekvücut olarak sarfettikleri gayreti ve temin eyledikleri muvaffakiyeti görmekle cidden müftehirim.»

Harp dolayısıyla deniz yollarının emniyetsizliği yüzünden memleket iktisadiyatı ve inşaatında kullanılan bazı malzemenin ithali güçleşmiş ve ihtiyaç ile icaplara göre Karabük demir ve çelik fabrikalarında demiryol inşaatında kullanılacak ray ve travers, gemi sacı ve inşaat demirlerinin imaline girişilmiş bulunmaktadır. Bundan maada muhtelif kuturdaki su boruları imaline mahsus bir şubenin açılması kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda bir çelik tel fabrikası tesis edilmiş ve teknisyen ile işçi kadrosuna takriben 1070 kişi ilâve olunmuştur. Fabrikalar nezdinde bir hamızı kibrit ve süperfosfat şubesinin tesisi için 527641 liralık tahsisat kabul olunmuştur. Netice de 1940 senesinde 130.337 ton ham demir istihsal olunmuş ve bu miktardan takriben 90.000 tonu Karabük sanayi branşlarında kıymetlendirilmiştir.

Demir ve çelik fabrikalarımızın iptidaî maddesini teşkil eden demir cevheri zuhuratının meydana çıkarılması işinde, M. T. A. Enstitüsü azamî gayretle çalışmaktadır. 30 milyon tonluk rezerve malik "Ve yüksek metal tenörlü Divrik demir yataklarından maada, son seneler zarfında *memleketin birkaç mıntakasında geniş mikyasta zengin demir cevheri zuhuratı keşfolunmuştur.* Bu cümleden Kocaeli vilâyeti, Adapazarı civarında 210 km² bir sahayı aşan Çamdağı demir cevheri yatakları zikre şayandır. Bu zuhurattan da cevher, kısmen istihsal olunmaktadır. Daha son senelere kadar ufak tefek ihtiyaçları için demir cevherini hariçten ithal eden ve 1936 senesinde 1598 ton cevher ithalâtı yapan Cumhuriyetimiz, hali hazırda dahilî ihtiyacım tamamen temin etmiş, hattâ demir cevheri ihracatı yapabilecek bir vaziyete gelmiştir.

17 mayıs 1938 senesinde Etibank tarafından işletilmeğe başlanmış olan Divrik (veya Divriği) demir yatakları, son 3 sene ve 2 1/2 ay zarfında cem'an 481.762 ton

demir cevheri istihsal etmiş ve bu miktardan 309.88i tonu Karabük demir ve çelik fabrikalarına sevkolunmuştur. Demir cevheri istihsal ve imraratının senelere göre taksimatı şöyledir (metrik ton hesabı):

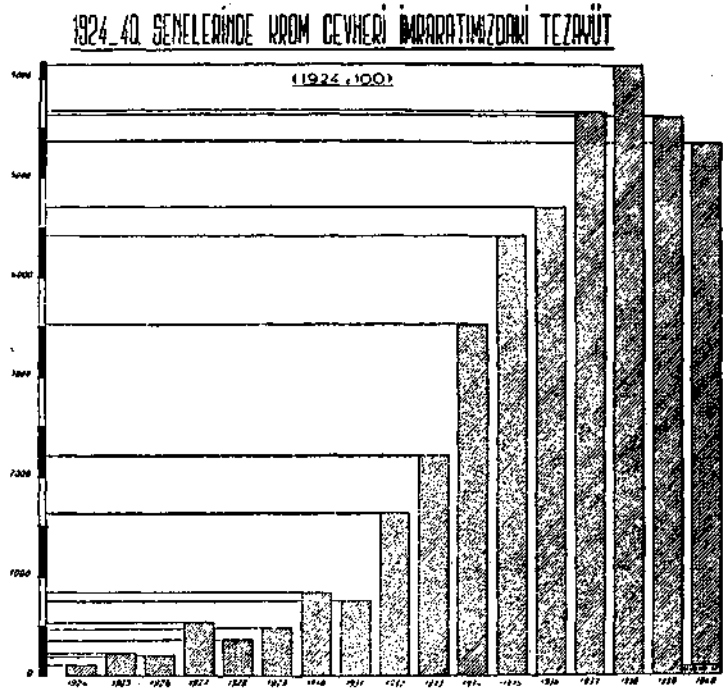
Demir cevheri	1938	1939	1940	1941 ilk 7 ay	Yekûn
İstihsalât	76.507	232.076	130.337	42.842	481.762
Sevkiyat	21.016	143.297	87.239	58.329	309.881

15. 12. 1938 tarih ve 2/10050 sayılı kararname ile Etibank uhdesine ihale olunan Sivas vilâyeti Divriği madenleri, İcra Vekilleri Heyetinn 23. 7. 1940 tarihli kararı üzerine, mahdut mes'uliyetli Divriği Demir Madenleri İşletmesi şirketine devrolunmuştur. 300.000 liralık sermayeye malik olan bu müessese, son zamanlarda Divriği ve Cürek mıntakalarında olmak üzere iki yerde cevher istihsali ile meşguldür. Cevherin istihsal yerinden Devlet Demiryolu istasyonlarına naklini temin edecek skip, küçük varageleler ve dekovil yolları inşa edilmektedir.

Açık işletme usulü ile istihsal olunan cevherin istihsalâtı, sark vilâyetlerindeki sert ve karlı kış mevsimlerinde nisbe ten azaldığından, 1941 yılının ilk 7 ayında Divriği mevki istihsalâtı 5.145 tona inmiştir. Buna mukabil Cürek mevkiinde aynı aylar zarfında 37.505 ton demir cevheri istihsal olunmuştur. Madenlerde çalışan işçi sayısı da mevsime göre değişerek kış aylarında 141 ilâ 388 arasında tahavvül etmişken, yaz aylarında 1385 e kadar çıkmıştır. Aylık vasati işçi sayısı 781 i bulmuştur.

KROM CEVHERİ:

Demir ve çelik sanayiinde olduğu gibi, kimya endüstrisinde de büyük bir rol oynamakta olan krom cevheri, ihracat maddelerimiz arasında son seneler zarfında mühim bir mevki almıştır. 1937 yılında krom cevheri ihracatından memlekete 3,5 milyon Türk lirası kıymetinde döviz temin edilmiş, 1938. senesinde bu yekûn 4 milyon lirayı aşmıştır. 1928 senesinden itibaren sistematik bir şekilde artan krom cevheri ihracatı-

mız 1935 yılında 150.472 tonu bulmuş ve tedricî bir tezayüt kaydederek 1938 de 208.405 tona çıkmıştır.

Avrupa harbi ile deniz seyrüseferi emniyetinin ihlâli ve beynelmilel ticarî bağların çözülmesi yüzünden, krom cevheri ihracatı ve bilhassa Türk krom cevherinin başlıca müşterileri olan Almanya ve İngilterenin harbe girmeleri ile aynı zamanda Akdenizin harp mıntakasına ithali, krom cevheri ihracatımızın azalmasını intaç etmiştir. Bundan dolayı 1939 senesinde 191.644 tonu bulan kromit ihracatımız 1940 yılında 182.327 tona düşmüştür. Bu azalış diğer başlıca krom müstahsilleri olan cenubî Rodezya ve Cenubî Afrika İttihadında da şayanı dikkattir. Bilhassa komşumuz Yunanistanın kromit ihracatında mühim bir tenakus mevcuttur. 1940 senesi ilk 3 ayında 41.693 şort ton krom istihsal eden cenubî Afrika İttihadınının 1941 yılı aynı devresindeki istihsalâtı 37.671 şort tona inmiştir.

Son senelerde Etibank elinde birleştirilen krom cevheri ihracatımız 1932 ilâ 1935 senelerinde dünya kromit istihsalâtının %18,5 -19,3 ünü teşkil etmiştir. Harp seneleri olan 1939 ile 1940 da bile Türkiyenin umum dünya istihsalâtındaki hissesi %16,5 dan aşağı inmemiştir. Bunun hakkında bir fikir edinmek üzere 1924-1940 senelerinde dünya krom cevheri istihsalâtını ve Türk kromitinin dünya istihsalâtındaki hissesini aşağıya dercediyoruz (ton hesabı):

Seneler	Dünya	Türkiye	% nisb.	Seneler	Dünya	Türkiye	% nisb.
1924	291.156	3.046	1,5	1933	409.400	75.379	18,41
1925	307.753	7.506	2,44	1934	621.100	119.844	19,30
1926	364.162	6.670	1,83	1935	798.200	150.472	18,85
1927	409.591	18.318	4,47	1936	1.067.700	160.399	15,02
1928	457.700	11.849	2,59	1937	1.259.324	192.508	15,29
1929	635.200	16.178	2,55	1938	1.159.998	208.405	17,52
1930	574.000	28.195	4,91	1939	1.160.000	191.644	16,52
1931	393.600	25.388	6,45	1940	1.100.000*	182.327	16,58
1932	298.500	55.216	18,50				

* Tahminidir.

Bu cetvelde de tabarüz ettirildiği gibi, Türkiye krom istihsalâtı veya imraratı son 17 sene zarfında 3.064 tondan 1938 de 61 misli artarak 208.405 tona çıktıktan sonra 1940 senesinde 182.327 tona inmişse de 1924 yılı istihsalâtının tam 53,6 mislini teşkil etmiştir.

1941 senesinin ilk yansında da krom cevheri istihsalâtımız tahdide rağmen şayanı memnuniyet bir miktarı bulmuş ve 81.315 tonu tutmuştur. Bu miktardan 35.451 tonu, yani %43,5i Elâzığ vilâyetinde (Guleman) Şark Kromları İşletmesine isabet etmiştir. 6 aylık krom cevheri imraratı 70.626 tona baliğ olmuştur.

Dünyayı saran harp yüzünden bir taraftan Türkiye, Rodezya, Cenubî Afrika

İttihadı gibi krom müstahsilleri istihsalâtını tahdit etmek mecburiyetinde iken diğer taraftan Avrupa ve Amerika endüstri memleketlerinde krom kıtlığı hissedilmektedir. Bundan dolayı İngilterede eylül 1939 da ton başına 87,5-95 şilin ile muamele gören %48 Cr₂C₃ tenörlü krom cevheri, ağustos 1941 bidayetinde 175-180 şiline çıkmıştır. Amerika B. D. inde aynı cevher ton başına 35 dolara yükselmiştir. Amerika B. D. i nisan 1941 nihayetine kadar muhtelif memleketlerden 310.000 ton krom cevheri mubayaa etmiş ise de, denizlerin emniyetsizliği ve gemi tonajının azlığı yüzünden ancak bir kısmını ithal edebilmiştir.

Ümit ederiz ki, dünya piyasası normal muvazenesini bulunca krom cevheri istihsal ve imraratımızın sistematik inkişafına yeniden müsait bir vaziyet avdet edecektir.

BAKIR:

Uzun senelerdenberi muattal vaziyette bulunan bakır madenlerimizin de faaliyete geçmesi, Cumhuriyet hükümetimizin ekonomi programının esaslarından birini teşkil etmektedir. Bakır madenlerimizin, memleketin iş hacminde ve döviz gelinde mühim bir rol oynamağa başladığı son seneler zarfında sarahaten göze çarpmaktadır. 1937 senesinde millî sermaye ile işe başlayan bakır sanayimiz, son 3-4 sene içinde oldukça ilerleme kaydetmiştir. İlk faaliyet senesi olan 1937 de 401 tonu bulan külçe bakır imraratı, 1938 de 2.488 tondan 1939 yılında 5.917 tona çıkmıştır. 1940 senesi zarfında ise harice ve memleket dahilinde bakır satışlarının yekûnu 7.046 tona baliğ olmuş ve 1937 senesine nazaran aşağı yukarı 17,5 misli bir tezeyüt kaydetmiştir. Bakır ihracatından memlekete temin edilmiş olan döviz 1939 senesinde 2 milyon lirayı aşmıştır.

Ergani ve Kuvarshan bakır madenlerimizde 1940 senesi zarfında 8.531 ton külçe ve musaffa bakır istihsal olunmuştur. 1939 istihsalâtının 6.736 tonu bulmasına nazaran 1940 yılı istihsalindeki tezeyüt 1.795 ton, yani %26,65 nisbetindedir. Bu plânlı çalışmalar nsticesinde *Büyük Millî Şefimizin* T. B. M. M. kürsüsünden ifade buyurdıkları gibi «Millî müdafaamız için muhtaç olduğumuz saf bakırın imaline muvaffakiyet hasıl olmuştur.» Filhakika 1940 senesinde askerî fabrikalara, Ergani madenlerinden 2.022 ton musaffa bakır gönderilmiştir.

Hükümetçe alınan isabetli tedbirler sayesinde, bakır endüstrisi 1941 senesinin ilk 6 ayında da inkişaf seyrini muhafaza etmiştir. Maadin Umum Müdürlüğünden alınan malûmata göre, bu senenin ilk yarısında cem'an 4.899 ton bakır istihsal olunmuştur. Bu miktardan 4.530 tonu Ergani ve 369 tonu Kuvarshan bakır madenlerine isabet etmiştir. Ergani bakır madenleri istihsalâtının 845 tonu musaffa ve 3.685 tonu blister bakırdan ibarettir.

1941 yılının ilk 6 aylık bakır istihsalâtını 1940 senesinin aynı devresi ile mukayese edecek olursak, 935 ton, yani %23,59 nisbetinde bir tezeyüt dikkate şayandır. 1940 senesinin ilk 6 ayındaki 3.964 tona mukabil 1941 in aynı devresinde 4.899 tonluk istihsalât mevcuttur. Bu senenin ilk yarısında Artvin vilâyetindeki Ergani bakır madenleri dahilî ve haricî piyasaya 724,96 tonu büstler ve 479,384 tonu musaffa olmak

üzere cen'an 1.204 ton ve 344 kg. bakır imrarat etmiştir. Çoruh -Kuarshan madenlerinin ilk 6 aylık imraratı 999 tonu bulmuştur.

İsim geçen iki madenin 1941 senesi ilk 6 ayındaki istihsal ve imrarat cetvelini (ton hesabı ile) aşağıya dercediyoruz:

A y l a r	E R G A N İ B A K I R M A D E N İ				K U V A R S H A N	
	I s t i h s a l â t		i m r a r a t		istihsal	imrarat
	Blister	Musaffa	Blister	Musaffa	B l i s t e r	
İkinci Kânun	1.030	—	—	—	47,8	—
Şubat	275	405	7,018	381,471	120,4	300
Mart	360	440	250,022	90,903	146	200
Nisan	800	—	—	7,010	—	100
Mayıs	400	—	—	—	33,9	—
Haziran	820	—	467,920	—	20,8	398,71
Yekûn	3.685	845	724,96	479,384	368,9	998,71

Son alınan malûmata göre, temmuz 1941 ayında, 720 tonu Ergani Bakır T. A. Şirketi tarafından olmak üzere 956 ton bakır istihsal edilmiştir. Binaenaleyh bu sene ilk 7 aylık bakır istihsalâtımız 5.855 tona balığ olmuştur.

Murgul bakır madenlerinde ihzari işlere muvaffakiyetle devam olunmaktadır. Burada takriben 1.500 metre uzunluğunda başlıca nakliyat yolları, traverban ve kuyular açılmıştır. Yeni işletme sistemine girecek eski imalât temizlenerek tamir olunmuştur. Bunun için takriben 40.000 metre mikâbı örtü molozu kaldırılarak başka yere nakledilmiştir. Cevher tabakalarını örten sahre ve molozun kaldırılması ekseriyetle ekskavator (duba tarağı) ile yapılmakta ve her ay vasatı 8000 metre mikâp arazi sahadan çıkarılmaktadır. 1.150 m. rakımında galeri ve kuyular vasıtasıyla yapılan arama faaliyeti, bu seviyede cevherleşmiş sahanın eski işletmeler tarafından tahmin olunan cevher rezervi miktarının 30.000 metre murabba nisbetinde fazla olduğunu teyit etmiştir. Bu sahadan alınan numunelerin tahlili neticesinde cevherin bakır tenörü %2,5 aştığı tesbit olunmuştur. Bir senelik istihsalâtı tam temin için buralardan asgarî 100.000 m³ örtü molozunun kaldırılması icap edecektir. Hidroelektrik istasyonuna ait tünel 1850 inci metrosuna kadar sürülmüş ve ancak 130 metre kadar bir kısmı kalmıştır. Santralin su bendi %70 nisbetinde inşa edilmiştir. Bütün inşaat sahası temizlenerek drenajı yapılmış ve tesisatın kurulması için hazır vaziyete getirilmiştir. Memur ve işçilere ait binalar, tamirhaneler, yol ve köprülerin inşası hitama ermiştir. Tesisatın bir kısmı gelmişse de büyük bir kısmı daha yolda bulunmakta veya teslim edilmemiştir. Harp vaziyeti ve münakalâtın emniyetsizliği yüzünden Murgul bakır madenlerimizin faaliyete geçmesi gecikmiştir.

Memleketimizin döviz kaynağı olan diğer madenlerden Tokat -Turhal madenlerinde istihsal olunan antimon imraratı 1940 senesinde 309 tonu bulmuşken bu senenin ilk yarısında 66 tonu tutmuştur. Eskişehir civarındaki madenlerden elde edilen manganez cevheri istihsalâtı 1941 yılının ilk 6 ayında 400 tona baliğ olmuş ve 1940 senesinin aynı devresine nazaran %70 nisbetinde bir tezayüt kaydetmiştir.

İhracat maddelerimizden birini teşkil eden zımpara imraratı 1930 senesinden itibaren 1936 yılına kadar muntazaman bir tezayüt kaydederek ismi geçen senede 3.267 tondan 1936 da 12.983 tona çıkmıştır. 1937 de 12,115 tona indikten sonra 1938 yılında yine 12.500 tona baliğ olmuştur. Harbin çıkması ile istihsalde yapılan tahdidat yüzünden 1939 da 9,528 ve 1940 da 8.761 tona inmiştir. 1941 seriesinin ilk 6 ayında cem'an 3.512 ton zımpara istihsal edilmiştir. Hali hazırda 13 zımpara madeni faaliyettedir. Bunlardan dokuzu Muğla vilâyetinde kâin olup, 1941 istihsalâtına 2.945 tonla veya %83,86 nisbetinde hissedardır. Muğla vilâyeti, Milas kazasında kâin Kozagaç madeni 1941 yılının ilk 6 ayında 1:264 ton zımpara istihsal etmiştir.

1923 ilâ 1940 senelerindeki zımpara imraratı aşağıdaki şekli almış bulunmaktadır (ton hesabı):

Seneler	Toi	Skııdır	To»	Santler	\ Ton
1923	6.896	1929	7.60İ	1935	11.991
1924	6.108	1930	3.267	1936	12.983
1925	7.500	1931	3.488	1937	12:115
1926	4.574	1532,	6.323	1938	12.500
1927	6.620	1933	7.017	1939	9.528
1928	11.145	1934	7.794	1940	8.761

İstatistik Um. Md. dergisine nazaran, carî senenin ikincikânun - mayıs aylarında cem'an 25.111 lira kıymetinde 911 ton zımpara ihraç edilmiştir.

Cıva istihsalâtımızda da Cumhuriyet devrinde şayanı kayıt inkişafı mevcut. Cumhuriyetimizin ilk senesi olan 1923 yılında yalnız 6 şişe cıva imrar edilmişken 1930 senesinde 545 şişeyi bulduktan sonra 1936 da 815 şişeye çıkmıştır. İhracatın

müşkülleşmesi ile 1939 senesinde 359 şişeye düşen cıva imraratı 1940 senesinde % 37,3 nisbetinde artarak 493 şişeyi bulmuştur. 1941 yılının ilk 6 ayında, 125 şişesi İzmir vilâyeti Karaburun -Ahırlı madenlerine ait olmak üzere, cem'an 183 şişe cıva istihsal olunmuştur.

MADENÎ OLMAYAN ZUHURAT:

Madenî-olmayan yeraltı servetlerimiz arasında bilhassa borasit istihsalâtımızın son seneler zarfındaki tezayüdü alâkayı muciptir. 1938 senesinde 4.064 tonu bulaa borasit imraratı 1939 da 14.699 tona çıkmıştır. Fakat Akdeniz seyrüseferinin emniyetsizliği yüzünden 1940 senesi istihsalâtını tahdit etmek mecburiyeti hasıl olmuş ve mevzubahs sene imraratı 5.380 tona inmiştir. İçinde bulunduğumuz senenin ilk 6 ayında 2.516 ton borasit istihsal ve bu miktardan 2.190 ton imrar edilmiştir. Memleketimizin başlıca borasit madeni Balıkesir vilâyeti Susurluk civarında Sültañça-yimevkiindedir.

İstatistik Um. Müdürü dergisine nazaran 1941 yılının ilk 5 ayında 80.145 lira kıymetinde 1.930 ton borasit ihracatı yapılmıştır.

1931 senesine kadar bağlarımızı koruma ve diğer sanayi ihtiyaçlarını temin maksadile hariçten ithal edilmiş bulunan kükürt, ismi geçen senede memleket dahilinde istihsal olunmağa başlanmış ve nisbeten kısa bir zamanda şayanı dikkat terakkiler kaydetmiştir. Hali hazırda Keçiburulu ve Teketurgaz kükürt madenleri memleket ihtiyacının yarısından fazlasını temin etmektedirler. Etibankın tesisi ile kükürt istihsalâtımıza yeni bir hız verilmiştir. 1931 senesinde 74 tonu. bulan kükürt imraratı 1939 da 2.601 tona çıkmıştır. 1940 senesinde cüz'î bir tenakusla 2.396 tona inmiş ise de, aynı yılın istihsalâtı 3.443 tona baliğ olmuştur. 1941 yılının ilk 6 ayındaki imrarat miktarı 3.511 tonu tutmuştur. Bu miktardan 3.436 tonu Keçiburulu Kükürtleri T. A. Şirketi tarafından memleket dahiline sevkolunmuştur. Kükürt fiyatları son zamanlarda yükselerek ton başına vasatı olarak 120 liradan muamele görmüştür.

Dünyanın en zengin lületaşı zuhuratına malik Türkiye, beynelmilel piyasada bu branşta aşağı yukarı monopol bir vaziyette bulunmaktadır. Eskişehir civarında kâin lületaşı madenlerimizin işletilmesi hususî teşebbüs elinde kaldığından, istihsalât gayri muntazam bir tahavvül kaydetmektedir. 1925 senesinde 323 sandığı bulan imrarat 1931 senesinde 935 sandığa çıktıktan sonra 1933 de yemden 241 sandığa inmiştir. Müteakip seneler zarfında artarak 1935 de 694 sandığa baliğ olmuştur. 1937 ve 1938 senelerinde yine 592 den 385 sandığa düşmüştür. 1940 senesinde yeni bir gelişme ile 517 sandığı bulmuştur.

1941 yılının ilk 6 ayı zarfında Eskişehir vilâyeti Kemikli madenleri cem'an 164 sandık lületaşı istihsal etmiş ve bu miktardan 156 sandığı imrar olunmuştur. İstatistik Umum Müdürlüğünün malûmatına göre, cari senenin ikincikânun -mayıs aylarında 8.215 lira kıymetinde 2.729 kg. lületaşı ihracatı yapılmıştır.

Cumhuriyetin kurulmasını müteakip memleketimizde imar ve inşaa faaliyetine büyük bir hız verilmesi, bunun için lâzım olan kil, mermer, çimento ve değirmen taşı gibi istihsalât teşvik edilerek madencilik sahasını bu branşlara da tevsi etmiştir.

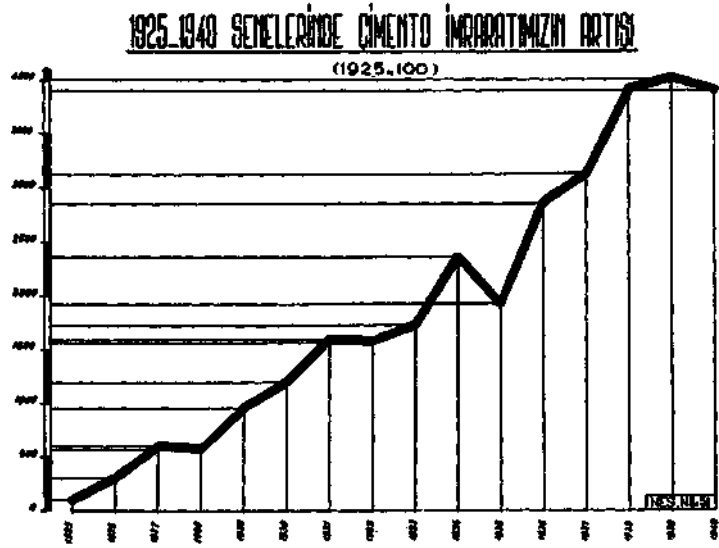
1923 senesinde ancak 745 tonu tutan kil imraratı sistematik bir şekilde artarak 1937 yılında 8.563 tona baliğ olmuştur. 1939 hafif bir gerileme kaydederek 7.221 tona inmiştir. 1940 senesi kil imraratı 6.896 tondur. 1941 yılının ilk 6 ayında 2.549 ton kil imrar edilmiş bulunmaktadır.

Memleketimizin muhtelif mıntakalarında mebzul miktarda mevcut olan mermer yataklarının işletilmesine ancak 1935 senesinde başlanmış ve o yıl 510 ton mermer elde edilmiştir. 1936 senesinde mermer istihsalâtı hissedilir derecede bir tezayüt kaydederek 2.852 ton moloz ve 344 m³ levha olarak imrar olunmuştur. 1938 senesinde imrar olunan mermer miktarı 4.050 ton ve 131 m³ i bulmuştur, 1939 senesinde yeni bir inkişaf kaydederek 7. 798 ton moloz va 169 m³ a çıkmıştır. Geçen sene zarfında cem'an 6.425 ton moloz ve 355 m³ levha mermer dahilî piyasaya çıkarılmıştır.

1941 yılının ilk 6 aylık imraratı 1.321 ton moloz ve 102 m³ levha mermeri teşkil etmiştir.

Cumhuriyet devrine kadar çimento ihtiyacının büyük bir kısmını ithalât yolu üe temin etmiş olan memleketimiz, 1928 - 1931 senelerinde birkaç yeni çimento fabrikası tesis ettikten sonra 1935 yılında ecnebi çimentosundan kurtularak ilk defa olmak üzere Suriyeye çimento

ihracatı yapmıştır. 1937-38 senelerinde Türkiye, meğnezyum ve alüminyumlu çimento gibi hususî cinslerini ithal ederken, alelade çimento ihtiyacını dahilden temin meselesini halletmiş bulunuyordu. Bu istikamette alınan isabetli tedbirler neticesinde 925 senesinde 6.847 tonu tutan çimento imraratımız Cumhuriyetin 17 ncı yılında 40 mislini bularak 274.742 tona çıkmıştır. 1925-1941 senelerindeki çimento imraratımızı (ton hesabı ile) aşağıya dercediyoruz:

Seneler	Ton	Seneler	Ton	Seneler	Ton
1925	6.847	1931	108.309	1937	214.794
1926	20.940	1932	108.163	1938	267.568
1927	40.973	1933	117.995	1939	274.742
1928	38.846	1934	168.500	1940	267.058
1929	165.070	1935	131.175	1941 ilk 6 ay	129.776
1930	81.970	1936	195.493		

Koordinasyon heyetinin 198 sayılı kararı ile 22. 9. 41 tarihinden itibaren Portland çimentosu (fabrikada teslim) ton başına 20 lira 70 ve süpersiman, yani çabuk sertleşen Portland 23 lira 70 kuruş olarak tesbit edilmiştir. Toptancılar tarafından bu fiyatlara %8 nisbetinde bir zam yapılabilecektir.

Memlekette değirmen taşı istihsal ve imali de ancak 14 senelik bir tarihe maliktir. 1928 senesinde ilk defa piyasaya çıkarılan yerli değirmen taşı 10 sene sonra, yani 1937. yılında 4.064 adedi tutmuştur. 1938 yılında ise 1.689 parça, 1720 tek ve 1181 çift olmak üzere 6.310 değirmen taşı imrar olunmuştur. 1940 yılındaki imrarat mik-

tan 1.037 parça, 886 tek ve 770 çifti bulmuştur. 1941 senesinin ilk 6 ayında bu sahada yeni bir inkişaf kaydedilmiş ve imrar olunan değirmen taşı miktarı 1.178 tek, 595i çift ve 736 sı parça olmak üzere cem'an 3004 adedi bulmuştur.

Nihayet yeraltı servetlerimiz cümlesinden insanların sıhhat ve kuvvetini teşvik eden şifalı maden sularımızın memleket dahilindeki sarfiyat ve imraratını bir gözden geçirelim. Halkın maden sularına olan alâkası ve buna muvazi olarak maden suyu istihsal ve imraratımız da irfan seviyesinin yükselmesile elele inkişaf etmektedir. 1928 senesinde istihsaline başlanılan maden suyu imraratımız son 13 yıl zarfında tam 7,1 misli çoğalmış ve 142.893 litreden 1.015.696 litreye çıkmıştır. 1928-1941 senelerindeki maden suyu imraratı (litre i tibarile) berveçhi âtidir:

Seneler	Litre	Seneler	Litre	Seneler	Litre
1928	142.893	1933	104.332	1938	980.175
1929	235.567	1934	124.727	1939	855.785
1930	272.996	1935	388.796	1940	1.015.696
1931	284.264	1936	792.423	1941 ilk	
1932	100.209	1937	980.042	6 ay	485.834

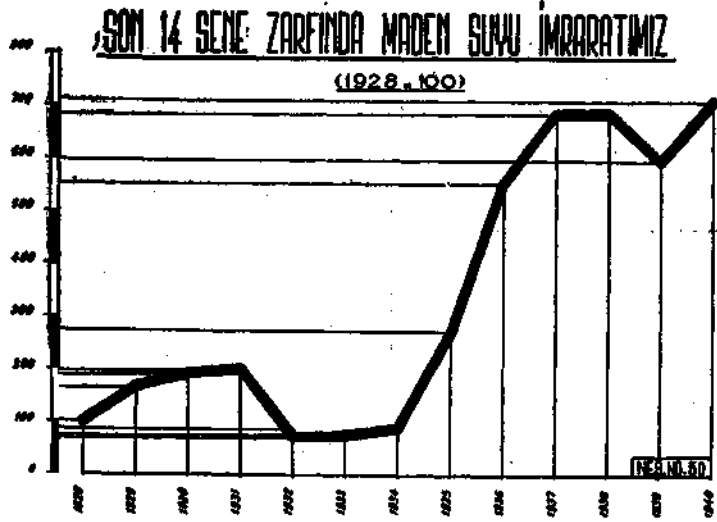
İçme sularından maada memleketin muhtelif mıntakalarında ılık ve soğuk olmak üzere müteaddit şifalı maden membaları keşfolunmuştur.

Madencilik sahasındaki on sekiz senelik faaliyeti hulasaten gözden geçirirken, sayanı dikkat bir şey varsa, o da yeraltı servetleri imraratımızın muntazam bir şekilde artmasıdır. Cumhuriyetin ilk senesinde 612.582 tonu tutan imrarat yekûnu 1940 yılında, yani 18 sene sonra 4,66 misli çoğalarak 2.856.353 tona baliğ olmuştur. Bu imraratın münferit senelere isabet eden miktarları (ton hesabı ile) şöyledir:

Seneler	Ton	Seneler	Ton	Seneler	Ton
1923	612.582	1929	1.132.366	1935	2.137.391
1924	740.490	1930	1.317.888	1936	2.011.364
1925	819.773	1931	1.305.835	1937	2.191.907
1926	986.161	1932	1.385.553	1938	2.686.999
1927	1.025.142	1933	1.590.811	1939	2.746.791
1928	1.053.079	1934	2.049.935	1940	2.856.353

Yeraltı servetlerimizle yakından alâkadar olan Cumhuriyet hükümeti, son senelerde arama ve işletme işlerini peyderpey kendi eline almaktadır. Bu maksatla 1035 senesinde şahsî hükmüyeti haiz *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü* ile *Etibank* vücade getirilmiştir.

14. 6. 1035 tarihinde kabul olunan 2804 sayılı bir kanunla tesis olunan M. T. A. Enstitüsünün asıl vazifesi, kanunun 2 ncimaddesinde tavzih edilmiştir. Bu maddeyi aynen alıyoruz: «Memleketimizde işletilmeğe elverişli maden ve taşocağı sahaları bulunup bulunmadığını ve işletilen maden ve taşocaklarının daha faydalı surette işletilmelerinin nelere mütevakıf olduğunu araştırmak ve buna muktazi veya müteferri bulunan arama ameliyatı, fennî ve jeolojik tetkikat, kimyevî tahlil ve fennî tecrübeler yapmak, harita almak, plân, mürtesem, maktalar resmetmek, proje ve fennî raporlar tanzim etmek gibi bütün teknik ve ilmî işleri görmek ve memleketin madenlerinde ve maden sanayiinde çalışacak Türk mühendis, fen memuru, ustabaşı ve mütehasıs işçi yetiştirmektedir.»

Uhdesine yükletilen bu vazifelerin ifasında 6 yaşım dolduran Enstitümüz, sistematik ve plânla çalışmaktadır. Bu 6 sene zarfında 1300 den fazla maden zuhuratı keşf ve tetkik olunmuş, kısmen işletmek üzere Etibanka teslim edilmiştir. Memleketin jeolojik bakımdan etüdü yapılarak Türkiye jeoloji hartası tanzim edilmek üzeredir. 100 den fazla Türk genci, ecnebi memleketlerine tahsile gönderilmiş ve bunlardan bir kısmı maden mühendisi, jeolog veya paleontolog diploması ile Enstitümüze ve Etibank işletmelerine intisap etmiştir. Enstitü tarafından tesis olunan Zonguldak Maden Teknik Mektebi usta ve maden çavuşu yetiştirilmesi işinde muvaffakiyetle çalışmaktadır.

Bütün bu faaliyet sayın *Vekilimizin* ifadesile «*Büyük milletimizin sağlam bir istekle ileri doğru gittiğine bizi bir kat dah a inandırmaktadır.*»

Dünya Madenciliği ve Harp

UMUMÎ VAZİYET:

Avrupa harbi şarka doğru imtidat ederek Sovyet Rusyanın merkezine kadar yaklaşmış ve Amerika B. D. i ile mihver devletleri arasındaki münasebet gittikçe gerginleşmeğe başlamıştır. Bu hâdiseler iptidaî madde piyasasında yeni tebeddülâtın vukua gelmesini intaç etmiştir.

Atlantik ve diğer denizlerdeki harbin ticaret gemilerine yapmakta olduğu darbe